

XIX. MENDEKO GIPUZKOAKO SERMOI BAT**O. SARRERA**

Hona argitara dakargun sermoi edo predikua Euskal Herrian gordetzen diren milaka sermoi eskuizkribatuetako bat da. Iturria Parisko Biblioteka Nazionaleko Celt Basque 110 zenbakian aurkitzen da. Sermoiaren bukaeran zehaztasun hauek agertzen dira *Comprado en Oñate por un real el 3 de Agosto 1893. La fecha de este discurso es tal vez el año de 1871. Enviado a la Biblioteca Nacional á Paris, el 30 de Mayo de 1894. Le dialecte en est le guipuzcoen.*

Gaia sermoiaren barrenean agertzen da. Garai honetan argitara eman ohi ziren liburuxka edo libelo ezkertar edo erlijioaren kontrakoa da. Era onetako argitalpenen kontra baditugu sermoi eskuz idatziak, zein euskaraz argitara emandako liburuxka edo foiletoak ere. Aldizkari honetako hurrengo zenbakian, gai honi jarraiki, gai bereko foileto bat argitara emateko asmoa dugu.

1. TRANSKRIPZIOA DELA ETA

Testua transkribitzean ez ditugu gaurko ortografia legeak kontuan hartu. Dagoen dagoenean transkribitzen saiatu gara. Dagoen bezala transkribatuz gero, ez dugu uste inolako era-

gozpenik izango denik euskaltzalearentzat. Guk egin ditugun zuzenketak, zein interpretazioak orrialde-oinean jasotzen aha-legindu gara. Modu horretara jokaturik, halako benetasun bat, edo bertatik bertaratasun bat eman nahi izan diogu, aldizkari honetako irakurle landuak eskertuko lukeena. Transkripzio zehatzarekin batera, testuaren argazki-erreprodukzioa egiten ere ahalegindu gara, guk jarri dugunaren berme.

2. EUSKARA EREDUA

Sermoi eskuz idatzi hau gipuzkoako euskaran dago. Gipuzkoako herri euskara zabar xamarrean gainera. Zabartasuna esposizioan ezezik, idaztanceran ere erraz nabarmentzen da. Herri euskara fidel eta bertatik bertarako bat denez gero, baditu euskaltzaleentzat hainbat enkantu eta benetakotasun. Hor dugu, esaterako, *noizarte sinistatu berditu apaiz eta fraileen esanac ezdaqui religiyua ta atarico aicia igualac dirala?* pasartea. Atariko haizea eta "zerbait" berdin direla esatea, ezer ez direla esatearen antzeko ziren euskaraz. Edo *atariko txakurrari beste kasu egin*, inolako kasurik ez egitea adierazten zuen. Badira hemen zerrendatu ditzakegun beste hainbat erramolde ere, baina ez da gure asmoa zerrenda zehatz iruzkindu bat hemen ematea. Beste atarikorik gabe gakizkio testuari berari.

GIPUZKOAN IRAKURRITAKO SERMOIA

Biyotza penaz beteeten du beguirace usac mundu zaval or-tara eta icustian aimbeste desordena, aimbeste descalabro, aimbeste escandalo, aimbeste ezjaquintasun edo ignoranci: eta au noiz ? A! au dembora batean ceña eguiten dan jaquinduriyaren ostentaciyua, dembora batian ceñetan¹ guziyac pretendicen duten izatia Salomon jaquinsuba baño gueyago. Baño cer-

¹ Berez *centetaz* irakurtzen dela dirudi.

tatic dator, nere euscaldun maitiac aimbeste desordena, aimbeste escandalo, ceña esanditequean munduba escandalo us biurtendala? Esan oteguenzanque ignoranzi edo ez jaquite au etorri dala inprentaric eztaucagulaco, edo eracusleric edo mai-suric eztaucagulaco, edo gizonari iragozten zayolaco naiduna pensatu eta esatia? Ez, ondo daquizute, iru urtez onuztic² libertadeac gañez eguinda gabilzala, Mundu guciya gure gañean dala, ondasun eta aberastasunac gañez eguiten dutela oraingo jaquinsubac diotenez, eta guc icusten dugunez miseriyac miseriyac mundu guciya iya (1) acabatu duala.

Certatic dator bada diferenciya au, gaurco eguneco guizonac esaten zayon oiyec bigotia uci, guantiac janzi eta bastoya artuta paseora dijuazen oiyec esaten digute Españaia estala iñoiz ere aiñ ondo egon nola orain dagon; eta galdezen badiyegu beste clase bati, auda jende sencilloari esango digu eztala iñoiz ere egon Españaia orain becin galduba, ezditequeala iñor ere bizi. Ceñi sinistatu beardiyogu? Bai, gauza clarua da, estrañeco guizon oiyec esanbeardute naita naiez, cergatic au esatetic³ bizi diran lanic eguingabe, beraz ezdiogu sinistatu biar gaurco eguneco guizonai, baizican lengo zarray, auda gure relijiyo santuco gauzac ondo gordecen dituztenay.

Nic baño obeto esplicatu zuan puntu au nire lagun batec gaur amabos erdera gabi eta elegante batian, baño, gaur presidente jauna ainda ona eze nai izandu baldin bazuen bazuec guelditu badira entenditugave erderaz, encargatu nau ni izeguitico (2) zueri eusqueraz.

Beragatic gaur arrasean aldetan moztasunic aundiyenarequin adicera emango dizutet cenbat calte ecarri digun gueyeguizco eracusi biarrac eta gueyeguizco escribitu biarrac.

Badiruri ece, estrañeco beguiratuban, gaizqui minzazen naita, gaizqui esatendetala, gueyegizco eracusibi[a]rrac edo era-

² Ez da garbi ikusten berez ikusten dena *unztic* da.

³ Berez *au estatetic* agertzen da. Hutsa delakoan gaude, horrexegatik aldatu dugu.

custe licenciioso orrec ecarri dituala calte izugarriyac: baña ez, aditu nazazute contuz, bertatic probatuco dizutet. Ezdezute iñoiz ere aditu noloco maisubac alaco discipulubac? Goacen beraz esamiñazera ceindiran gaurco eguneco maisubac, cer eracusi dezaqueten eta cerdan eracustendutena. Ceindira? ezdet esan nay guciyac, cergatic badira oyen artean als]co eta asco jaungoicoari gracyac dotriña ederra, eracustsi catolicoa predicacendutenac, baña nola gaurco egunean asco gazte edo gueyenac dijoacen oso arroturic libertade ciquiñ orren usaya-requin beren escoletara guertacenda ezdutela ere baliyo maisu on⁴ oyen maitasunac oyec biar becela zucenceco, eta au guertazen bada maisu biyoz onecoquin, cer guertatucoda (3) ajo-laric ezayon maisubarequin, edo obeto esateco, bera bezela gaiztua discipulua izate nay dunarequin?

Cerdá guizon oyec eracusten dutena? Ha! nic baño⁵ obeto daquizute nola asicodiran esanaz apaizac ezdirala ezpada en-gañadore bacuec, jende sencilloa eta ignoranteen bizcarretic farra egulin] ederqui jan, obeto esan, ondo pasiatu eta gañera gañeracoac esanaz acabacendute. Añadicen dute, frailiac herriz dira casta bazuec umildade asco campotic eta barrenen satanas ber[al] baño ere millaaldiz oquerraguac, infernu eta purgatoriyo asco besterenzat: Ezdegu esanay ere cerdiran Jesuitac diote oyec, cergatic oyec eztira contentacen munduban guerra eta naspilla jarriarte; eta oyec guztiyac probacendituzte historico pasage falsoaquin.

Bañan cer eguiten du esplicaciyo oyen vistan discipulo inocenteac? Estrañecoan escandalizazenda eta esaten du, cerda au? Bañan berriz ere izeguitendu igual edo oquerrago eta orduban ezda aimbeste arricen; baña maisuba egunero arida dotriña au esplicacen eta discipulua venzucen, venzucen eta azquenean osoro berabecela jarcendu.(4)

⁴Berez *maisú ono oyen* agertzen da. Zuzenketa gurea da.

⁵Jatorrizkoan *Ha! nic baña obeto*. Zuzenketa gurea da.

Lenago illero confesazen zan, orain choraquerizat dauca, lenago mezaric ezuan uzten jaiegunetan, eta orain dijoazenay burla eta farra eguiten du. Baña oraindic gueyago, cursua acabatuda, badijoa echera Ciceron bat eguinic, baña certan? ez estudiyoetan baizican gaiztaqueri nazcagarriyetan.

Allegacen da jai eguna eta ezdu pensacen elizara joateric, ama badatorquiyo esanaz ia eztaquiyeen jai eguna dala mezetara juateco jeiqui gabe egoteco; eta semiac esaten diyo amari, oraindic choruago eguingoda, noizarte sinistatu berditu apaiz eta fraileen esanac ezdaqui religiyua ta atarico aicia igualac dirala? lenago sinistenuan guciya, bañan orain estudiantuditut gauza asco eta orrelaco choraqueriyai ezdiotet eguiten casoric. Ama arricenda esatendiyo bere senarrari eta cer pasacenzayoten ezdaquitela gueldizendira; eta emendic datoz disputac, ocasiyua eta gauzaric samiñenac sentituco otedu seme onec bere ama eta aitaren sufrimentuba eta padecizea? Ez, cergatican quenduciyoten jaungoicoaganaco (5) bildurra eta ezdiyo bildurric izango gurasoari. Esandiyote guztiyoc igualac guerala eta ezdu ezagutu nay aitaren nagusitasuna, lapurreta ezdauca pecatuzat, erietia⁶ eztauca pecatuzat, guztiya libre, au da gaurco dotriña, auda gaur icastendana eta dotriña au icastendan bitartean ezdago gauza onic, alferric diadar eguingodezute, guezuraren profetac, eracusteco libertadia ezdala gaiz uzugarri⁷ onen ama, bada auda gauzabat ain clarua nola orain gaubadan.

Badacar berequin eracusteco libertade onec beste gaiz bat, eta ez chiquiya. Gauza icusiya da estudiantiac ezguerala etorcen icasteco aficioarequin, beinzat gueyenac, eta nola libertade onec ecin obliga gaizaquian asisticera escolara, cer eguiten degu? ez juan, eta eciñ icasi, gaizqui diyote icastendegun jocaban eta beste ecin esan alaco viziyoetan: badatoz esamiñac eta

⁶Ez da garbi ikusten *eratia* ote da? Edo beste zerbait?

⁷Halaxe ikusten dugunez gero, ez dugu aldatu. Bizkaiko euskaran *uzu* hitza erabiltzen da ekialdeko euskalkietan *izi* erabiltzen den bezala, asimilazioa eginez.

ateracen gara gaizqui edo eguitenda gurequin injusticiyen bat, onela batian (6) sartu bestian atera acabacenda carrera era cerdaqui profesore arec? eta cerdaqui⁸ letradu arec, eta cerdaqui medicu arec?

Emendic datoz calteric izugarriyenac: beraz arrazoy nuan nic esatian eracuste gueyegizcua zala osoro caltegarriya.

Nere discursuaren bigarren partian da aguercia calte izugarriyac ecarridituala gueyegico ezcribitubiarrac, edo escribizeco licenciya orrec: eta eguiyaz, bertatic probatuco dizutet.

Ezda egui aundibat libertade gaiztoan jarrizan ezqueroztic jende guztiyac emandiola periodico edo gazeta leziari, azturic bere obligacioari cumplimentu ematera? Ezda eguihat jornalero miserable bat ezdala ocupacen gueyago nundic bere familiya socorrituco duen nola ocupacendan politicaco gaucetan, auda cer misteriyo daguan, ceñi tocacenzayon Espaniyaco erregue izatia, cerdan republica, cerdan socialismua, eta cerdan cuminiua? Eta cer dator emendic? Ha, ondo daquizute emendic ezdatorrela ezpada alferqueriya, viciyua eta criminaltasuna.

Emendic dator aimbeste languille alcha (7)zia beren nagusi-yen contra, esanaz ezdala justuba, ezdala biziro ondodan gauza ayec beti lanian eta nagusiyac pasiacen; emendic dator aimbeste matrimoniyo apartacea, semia aitaren contra alchazia azturic araco dotriña eder ura zeñac esaten ciyon, bizizaitez beti zure gurasuen bildur santuban bada oyec dira zure jaungoicua becela; Emendic dator emacumeac ere aztu dirala beren obligaciyoa cumplizera, entregacendirala politicaco lecturara, entregatu bearrian beren seme alaven educaziyora.

Eta cerdator emendic? Emendic ezdator beste gauzaric ezpada mundubaren galmena, mundubaren ondazia. Ez, ezda munduba erremediatuco esate ussarequin gaizqui guaz, osoro ere gaizqui; ezda munduba erremediatuco mingarrizco negarrarequin baizican biardira naita naiez obrazco negarrac;

⁸Hemen jatorrizkoan *cerdadi* agertzen du. *Lapsus calami* bat da, aurreko zen gerokoetan *daqui* agertzen baitu.

precisua da ezaguzia gaiza nundic datorren sendazia naybada, baña precisua ere osoro precisua medicina anbentan aplicazia.

Baña guacen icustera gaurco eguneco escrit(8) reen obrac edo emañac. Escribicen otedituzte gure a[u]rrecuac escribituco-zitustenbezela liburu aundi eta jauncoicuaren bildur santuz be-tiac? Ez, oyen liburubac ezdira ezpada folleto verde vi, protes-tanteen liburuetatic artutaco apunte eta errencara bazuec bes-teric.

Baña folleto chiqui oyec badiruri escribitu dituala infernuco Demoniac berac, cergatican aimbeste guezur, aimbeste hereji, aimbeste protesta, aimbeste veneno daucate esanditeque guizonac ezdezaquiala pensatu ain guerra aundiya eguitia eguiyari, auda bere contra. Esaten zaigu liburu oyetan eztaguala jaun-goicoric, baditeque esan disparate aundiyagoric? cerbada ceru-bac eta lurrac ezaizquigu momentu guztiyetan esaten jaungoicua badala? *Celi enarrant gloriam Dei, eta opera manus eyus anuciat firmamentum*. Cein cera zu atrebizen cerana esat-tia ezdala jaungoicoric liburu infernal ortan? Ceñec emandizu zuri izatia? Ceñec eguinditu cerubac eta lurra, eguzquiyaren edertazuna, izarren milloitasuna, illargui ederori gabian dabil-zanay argui eguiteco. Cabituditelque, be (9) raz guizon arra-zoizcuaren buruban totoqueri aundiyagoric, eroqueri aundi-ya[goric? Cerda beraz zure intenciya esaten dezunian jaun-goicoric ezdala? ah! ezagucenzaitugu, ezgaituzu ez engañatuco desesperaturic zaude zure salbaciyoaz, eta zu bezela nai dituzu bestiac ere juanditecela infernura. Ez, eztiogu casoric eguingo zure liburubari, edo obeto esateco erreco ditugu iñor ere en-venenatu ezdedin.

Liburu chiqui eta infernal oyetan esaten zaigu animaric ez-duala guizonac, eta beragatic ilcen dala guizona eta acabazen-dala guztiya, ez ceruric, ez infernuric et[al] ez purgatoriyoric; zacur bat becela dala guizona ez gueyago et[al] ez guchiyago. Nere euscaldun maitiac bada posible guc adizia au, blasfemia

izugarriya au gure contra asarre justu eta santu bat formatuga-
be gure biyozian guizon madaricatu oyen contra? Ez, au izan-
golizaque uztia euscaldun izatetic.

Esamiña dezagun dotriña zacurraquin bat eguin naigaitusten
au. Asi gaitecen izeguiten animaric ezdala esaten duan jaquin-
su orrequin, eta trata dezagun zacur bati bece (10) la ez gui-
zon bat becela icusicodegu guizon au berialasen asarrezenda-
la, justiciyara eramaten gaituala, esanaz faltatu diogula guizo-
nari biar zayon errespetua, bat eguin degula animala eta
zacurraquin; beraz guizon onec sinistacen du anima badala,
beraz guizon onec esatendu gauzabat eta sinistacendu beste-
bat, beraz guizon engañazale onec ezdu beste gauzaric mereci
ezpada despreciacia, eta bere obrac surtan quisqalcea.

Diyo ere guizon infernal orrec, il eta acabo: Oh! eta cenbat
engañacendituan guezur negargarri onec: il da acabo izateco-
tan cergatic senticendezu alaco ezin egonbat gauza gaiztobat
eguiten dezunian, eta consuelo edo poz bat ondo obrazende-
zunian? Ceñec jarcenditu zure viyocian vi sentimentu orren di-
ferentiac? Ah! Jaungoicucac berac, eta certaraco? Zuc alcanzade-
zazun zure azquen fiña. Guacen oraindic aurrera, eta icusico
degu guizona ez gañeraco guztiyac contentu daudela mundu
onetan, argatic animaliyay ematen badiozute naico jana eta be-
ren libertadia osoro contentu daude, ezdute gueyagoric nay;
baino⁹ guizona (11) ri emanayozcazute jana, erana libertadia,
eta oraindic gueyago naidu: emanayozcazute aberastasunac,
empleuac eta naybadezute munduguztiya eta orduban eran-
zungo dizute guztiyctaz aspertuta Salomonec becela *vanitas
vanitatem et omnia vanitas*. Uszada guztiya eta ecer ez usza
besteric. Eta cergatican au, nere euscaldun maitiac? Ah! cergati-
can jaungoicucac eguinzuan guizona berezat, auda felizidadera-
co, ontasuneraco; baña cerda felicidadea edo ontasuna? anzi-
ñaco filosofo jaquinsubatec esaten du dala *Estatus perfectus
agregatione omnium bonorum et exclusione umnus malorum*:

⁹*Baino* bat irakurtzen dut ez *baina*.

au da egonlecu beticobat, pensatu eta imaginatu alditezquin gozamen guztiaquin, eta disgustoaren arrastoric ere bague. Pensadezagun definiciyo onen gañian, eta icusico degu ezdaguala munduonetan *estatus perfectus* auda, vetico vizizaric, cergatic egunero icusten degun gauzada guztiyac ilcendirela bazuec gaur bestiac biyar, bazuec goizago besteac berandua-go: beraz eztago felizidaderic emen; beraz biardu izan beste lecubat jaungoicuc guizonarenzat: beraz biardu izan infernuba eta ceruba bestela jaungoicua es lizaque jus (12) tuba izango; probatuco dizutet cergatic ez bitan. Esandet lenago animaliyac ezdutela beste desioric ezpada jana eta beren libertadea eta vi gauza oyec cumplizendituzte munduonetan, beraz oyequin justuba jaungoicua, baña guizonari emandiyo beste desio-bat, auda felicidadiarena eta felicidade au ezin alcanzadezaquiala munduonetan icusi et[la] probatudegu lenago: beraz esanbiardegu badala beste mundubat edo bestela animaliyari gueyago naidiola Jaungoicuc guizonari baño, baña nola au ezin izan litaquian gauzada beraz bada beste munduba, beraz ezda ilcean acavo.

Libertadeco liburu nazcagarri oyec ezdira contentazen orrembesterequin, ezdira venzutuzat ematen, oyen lotsabaqueria aurrera dijoa oraindic, ezagun da principiyoric ezdutela, logicaric icasi ezdutela edo icusi badute osoró aztuzayotela. Prueba oyen histan esaten dute anima hadegu, ceruba ere bada, baño eztago infernuric. Baña¹⁰ certan fundazenzero esateco eztaguala infernuric? eztaquizu guizon bazuec ilcen direla jaunaren graciyan eta vestiac peca (13) tuban, bazuec dirala chitonac eta bestiac osoro gaiztuac? nola naidezu bijac izandezaten ceruba, ezdaquizu orduban guztiyoc izangoguiñaquiala gaiztuac, eta cer izangolizaque mundu onetaz? Ezta veraz posible infernuric ez izatia, cergatican orduban Jaungoicua eslizaque justuba izango. Icusten dezute beraz escribizeco libertadea gaiztua dala osoro gaiztua.

¹⁰Horrela irakurtzen dut nik.

Orain beraz sufrituco otedegu gueyago, agoantatuco otedegu gueyago gure religiyuan eta gure sacerdoteac izanditecela insultatubac, vurlatubac, despreciatubac? Ez, euscaldunac gueraran bitartean, cergatican au izango lizaque gure fuero santubay ataque gogorbat eguitea. Emendic aurrera egongoguera contuban ezdedilla sartu guere campo ederretan Pirineoz auzticaco dotriña venenosoric.

Nere euscaldun maiteac, ezpadegu gaurtic aurrera au eguiten beguira ceruorau (?) gure contrara esatia, baña cerura (?) esatia cergatic guciyoc gaude preparaturic azquenian martiriya bera ere guere religiyoa galcen icusi baño lenago. Bai, zuec euscaldun emacumiac alchaco cerate valerez eta indarrez veteric (14) icustian gure religiyuac peligrazarduala, icustian zuen umiac eta alabac galdubearrac dirala bein betico, icustian zuec jayotaco erriya an galcera dijuala, diyot berriz ere, Alchacoceratela araco Salamancaco ayec alcaciran becela Anibal Africanuac desarmatuta entragaceracituala¹¹ beren senarrac, grodezendituzte gonapian guizonen armac eta onela campora atera ciranian emanciozcaten armac beren senarray, animatu cituzten cijuacela berriz Africanoen contra irabacico zioten beren independenciya, eta beren religiyua, eta au eguiten dezutela emangodezute¹² prueba berri bat amoriyoz beguirazendiozutela oraindic zuen religiyolari.

Eta zuec guizonac, aundiyac eta chiquiyac gaztiac eta zarrac, aberatsac eta pobriac, jaquinsubac eta ignorantiac acordazaitetze Españolac ceratela eta oraindic gueyago euscaldunac ceratela eta beragatic ezin sufritu dezazuquetela injuriazia — eta bere ministruc.

Acordazaitetze bestela araco anzinaco erri Sagunto izentazendan ura: beguira nola (15) bere religiyolari amoriyuac etregacera cucenduan azqueneco supliciyora. Bay Anibal indarsu

¹¹Berez *entregacerazicituala* iracurtzen dut. Soberan dagoen *-ci-* hori neuk kendu dut.

¹²Jatorrizkoan egongotezute agertzen da, *-t-*rekin. Zuzenketa gurea da.

eta valientiac atacacendu tropa izugarriyaquin erri chiqui eta miserable —; badirudi eze momentu batetic bestera guztiya sujetatu bearduala, bañan ez, cergatic peleacenduten religiyuagatic ezdute etsizen azqueneraño, illebete asco pasa ondorean guerra onetan, icusiric beren indarrac acabazen zijuazela, alimentubac iya acabatucizaizquiotela, murallac lurrerazen zijuze-la eta dembora guchiren barreanean cartagotarrac zartuco zirala errira... Cer eguiten dute? Ah! goguan iduqui, ez aztu sekulan Españolc izatia naibadegu, ah! valientequeri guciyen valientetasuna, heroismu guziyen heroismua, eta bacarric Españolc eguindezaquiena, et bacarric español valientiac, eta bacarric español religiuosuac. Bilcen dituzte beren aberastasunac eta ala guztiyac, eguiten dute su aundibat plazaren erdiyan sarcen dituzte ara — umiac eta zarrac gauza ez diranac arceco momentu icaragarriyartan, eta guz (16) tiyac contentuz sarcendir subaren erdira cantacen jaunari bren alabanzac nayago zutela anchen erre enemigoaren prisionero izan baño: eta gañeraco guztiyac juanciran armac escuetan zituztela enemiguarengana baño venzutubac guelditu ciranian, corrica etorriziran eta denac sartuciran surtara gueldicenzala guztiya acabatuba.

Tira bada guc ere ayen imitaciyora lengo emandezagun biziya religiyuari insultobat eguitia sufrizia baño.

Eta esan dezagun azera betico elizaren enemiguac, azera Satanesen escuetatican atera diran liburu infernal oyec.

Xabier Kaltzakorta